

3-TOM, 3 - SON
TIJORAT BANKLARIDA MAJBURIYATLARNI XALQARO
STANDARTLARGA MOSLASHTIRISH AHAMIYATI

To'rayev Erkin Eshkabilovich

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti Tarmoqlar iqtisodiyoti
kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Tijorat banklarida majburiyatlarni xalqaro standartlarga moslashtirish bugungi kunda bank tizimining barqarorligi va ishonchliligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro moliyaviy standartlar, jumladan, Bazell qo'mitalari tomonidan ishlab chiqilgan talablar, banklarning risklarni samarali boshqarishiga, likvidlik va kapital yetarliligini ta'minlashga yordam beradi. Ushbu maqolada tijorat banklarining xalqaro standartlarga moslashish jarayoni, uning afzalliklari va duch kelishi mumkin bo'lgan muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro talablarning bajarilishi bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish, investitsion jozibadorlikni kuchaytirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilishi yoritiladi. Mazkur mavzu banklarning barqaror rivojlanishi va xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvi nuqtai nazaridan dolzarb ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Moliyaviy barqarorlik, Ishonchlilik, Bazell qo'mitasi, Onlayn banking, Fintech, Blokcheyn, Big Data, Elektron pullar.

Kirish: Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi va ishonchliligi milliy hamda xalqaro miqyosda iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli bank majburiyatlarini xalqaro standartlarga moslashtirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri bo'lib, bu jarayon bank tizimining samarali faoliyat yuritishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Asosiy qism. Hozirgi kunda globallashtirish jarayonlari iqtisodiyotning barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatib, mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy, moliyaviy va texnologik integratsiyani kuchaytirmoqda. Ushbu jarayonda xalqaro standartlarning o'rni muhim bo'lib, ular turli sohalarida yagona qoidalar va tamoyillarni belgilash orqali barqarorlikni ta'minlaydi.

Xalqaro standartlar quyidagi yo'nalishlarda muhim ahamiyat kasb etadi:

1. **Iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash** – Xalqaro moliyaviy tashkilotlar, jumladan, Bazell qo'mitasi, Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS)

3-TOM, 3 - SON

va Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) tomonidan ishlab chiqilgan talablar bank tizimi va korporativ boshqaruvning shaffofligini oshiradi.

2. **Savdo va investitsiyalarni rivojlantirish** – Jahon savdo tashkiloti (WTO) hamda ISO (Xalqaro standartlashtirish tashkiloti) tomonidan belgilangan me'yorlar mahsulot sifati, xavfsizlik va moslashuvchanlikni oshirib, xalqaro bozorlarga chiqishni osonlashtiradi.

3. **Texnologik taraqqiyot va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash** – Xalqaro texnik standartlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirib, texnologik taraqqiyotga zamin yaratadi.

4. **Huquqiy va me'yoriy uyg'unlikni ta'minlash** – Xalqaro huquqiy normalar, jumladan, xalqaro soliq, ekologiya va mehnat me'yorlari davlatlar o'rtasida qonunchilik uyg'unligini ta'minlab, huquqiy xavfsizlikni oshiradi.

O'zbekiston bank tizimi so'nggi yillarda sezilarli islohotlarni boshdan kechirmoqda. Ammo zamonaviy iqtisodiy talablar va xalqaro moliyaviy integratsiya jarayonlari bank sektorini yanada modernizatsiya qilishni taqozo etadi. Bank tizimining samaradorligi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, uni xalqaro standartlarga mos ravishda modernizatsiya qilish zarurati yuzaga kelmoqda.

Modernizatsiya zaruratini keltirib chiqaruvchi asosiy omillar:

1. **Xalqaro moliyaviy tizimga integratsiya** – O'zbekiston banklari xalqaro moliya bozorlariga chiqish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro to'lov tizimlari bilan uyg'un ishlash uchun global standartlarga moslashishi lozim.

2. **Raqamli texnologiyalarni joriy etish** – Bank xizmatlarini raqamlashtirish, fintech kompaniyalar bilan hamkorlik qilish va onlayn banking imkoniyatlarini kengaytirish orqali mijozlarga qulaylik yaratish.

3. **Moliyaviy xizmatlarning ommabopligini oshirish** – Aholining keng qatlami, ayniqsa, qishloq hududlarida yashovchilar uchun bank xizmatlariga kirishni osonlashtirish va moliyaviy savodxonlikni oshirish.

4. **Risklarni boshqarish va xavfsizlikni ta'minlash** – Bank tizimining barqarorligini oshirish maqsadida kredit siyosatini optimallashtirish, aktivlar sifatini yaxshilash va kiberxavfsizlik choralari kuchaytirish.

5. **Yangi moliyaviy mahsulotlar va xizmatlar joriy etish** – Zamonaviy bank xizmatlarini (mobil banking, onlayn kreditlash, islom moliyasi, yashil bank tizimi) rivojlantirish orqali mijozlarning talablariga moslashish.

3-TOM, 3 - SON

Modernizatsiya yo'nalishlari va natijalari

- **Xalqaro standartlarga mos islohotlar** – Bazel III me'yorlarini joriy qilish, IFRS standartlariga to'liq o'tish.
- **Davlat ishtirokini kamaytirish va xususiy bank sektorini rivojlantirish** – Banklar faoliyatini liberallashtirish va xususiy kapitalning ulushini oshirish.
- **Texnologik innovatsiyalarni jadallashtirish** – Blokcheyn, sun'iy intellekt va big data texnologiyalarini joriy qilish orqali xizmatlar sifati va samaradorligini oshirish.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki mamlakatimizdagi bank tizimini tartibga solish va barqarorligini ta'minlash maqsadida turli me'yoriy hujjatlar qabul qiladi. Ushbu hujjatlar banklarning faoliyatini muvofiqlashtirish, risklarni boshqarish va xalqaro standartlarga moslashish kabi masalalarni qamrab oladi.

Asosiy me'yoriy hujjatlar:

1. **Tijorat banklarining ichki me'yoriy hujjatlari bo'yicha ko'rsatmalar:** Markaziy bank tijorat banklari tomonidan ishlab chiqiladigan ichki me'yoriy hujjatlarning qonun hujjatlariga va Markaziy bank talablariga muvofiq bo'lishini ta'minlash maqsadida ko'rsatmalar beradi.

[Lex.uz](http://lex.uz)

2. **Elektron pullarning chiqarilishi va muomalada bo'lishi qoidalari:** O'zbekiston hududida elektron pullarning chiqarilishi va muomalada bo'lishi tartibini belgilovchi qoidalar tasdiqlangan.

<https://mbabm.uz>

3. **Qimmatbaho metallardan tayyorlangan tangalarni sotish va qaytarib xarid qilish tartibi:** Markaziy bank qimmatbaho metallardan tayyorlangan tangalarni sotish va qaytarib xarid qilish tartibini belgilovchi nizomni tasdiqlagan.

[«Trastbank» XAB](#)

4. **Tijorat banklarining kredit operatsiyalarini tartibga soluvchi ichki me'yoriy hujjatlar:** Tijorat banklarining kredit operatsiyalarini tartibga soluvchi ichki me'yoriy hujjatlari qonunchilik hujjatlari hamda Markaziy bankning tegishli nizomlariga muvofiq bo'lishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida banklarda buxgalteriya hisobi. O'quv qo'llanma. Hammuallif – T.: “MOLIYa”, 2010 – 272 b.*

3-TOM, 3 - SON

2. *M.Bonham. Generally accepted accounting practice under IFRS. Ernst & Young. USA, 2010.*
3. *Buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari. Tarjima. A. Rizaqulov, B.Xasanov, A.Usanov, Z.Mamatov. T.: - 2004.*
4. *Jalolova D. Buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari - T.: Moliya instituti, 2004. - 25 b.*
5. *Mejdunarodnie standarti buxgalterskogo ucheta. I tom. - Tashkent, 2000.*
6. *Mejdunarodnie standarti buxgalterskogo ucheta. II tom. - Tashkent, 2000.*
7. www.nb.uz.
8. www.cbu.uz
9. www.ipotekabank.infonet.uz.

